

Lunds Universitet

Litteraturvetenskapliga institutionen

Erik Zillén

Samuel Kvist

LIVK10

”Det är inte mina memoarer!”

-På spaning efter intention, självbiografi och representativitet

i P.O. Enquists *Ett annat liv*

INNEHÅLL

1. <u>INLEDNING</u>	3
1.1. SYFTE, METOD, FRÅGESTÄLLNING.....	4
1.2. MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR.....	4
1.3. FORSKNINGSÖVERSIKT.....	6
1.4. DISPOSITION.....	7
2. <u>UTGÅNGSPUNKTER</u>	7
2.1. GENRER: “ONE OWES IT TO ONESELF NOT TO GET MIXED UP IN MIXING GENRES”.....	7
2.2. SJÄLVBIOGRAFI.....	9
2.3. BENÄMNING AV <i>ETT ANNAT LIV</i> I PRESSEN.....	9
2.4. BOKEN <i>ETT ANNAT LIV</i>	11
3. <u>ANALYS: STURROCK</u>	13
3.1. P.O. ENQUISTS BARNDOM.....	14
3.2. SINGULARITET OCH LITTERÄR BIKT.....	14
3.3. OMVÄNDELSE.....	16
3.4. ÄNDAMÅL.....	18
4. <u>ANALYS ANDERSON</u>	19
4.1. MODERNNS ROLL.....	21
4.2. TRAUMA.....	22
5. <u>SAMMANFATTNING</u>	23
6. <u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	26
6.1. TRYCKTA.....	26
6.2. OTRYCKTA.....	27
6.3. YTTERLIGARE NÄMNDA VERK.....	28

1. INLEDNING

”Men vad är det för en självbiografi vi egentligen läser?” skriver DN:s Jan Eklund om P.O. Enquists (f. 1934) *Ett Annat Liv* (2008)¹ i sin recension av boken. Denna fråga går att tvista om på flera plan eftersom åsikterna går isär om vad en självbiografi överhuvudtaget är. Är det omöjligt att skriva en självbiografi? Eller motsatsen, är allt vi skriver självbiografiskt? Förr i världen skrevs självbiografier nästan uteslutande av vita äldre män som i livets slutskede ville resumera och omringa sina liv i skrift för efterkommande generationer.² Idag ser vi självbiografier vart vi än vänder oss i bokhandeln och att skriva dem på ålderns höst verkar inte längre vara norm. Eftersom självbiografier kan betraktas som kulturhistoriska kapslar, där inblick ges i direkt form i hur människan uppfattar fenomenet att vara människa, kan man anse det viktigt att de självbiografier som ges ut får genomgå en utförlig inspektion. Man kan argumentera som så att självbiografier kan fungera som mycket mäktiga vapen i omkullkastandet (och etablerandet) av fakta som är viktiga för kommande släktled att få en ackurat uppfattning om. Detta eftersom den *Vanliga* läsaren – i motsats till den *Teoretiska* – läser självbiografi med föreställningen att den talar sanning.³ Som synes besitter självbiografien som medium stor potential. I förordet till Mussolinis självbiografi konstaterar Richard Washburn Child – USAs Italiensambassadör under 20-talet – självbiografins förmåga att förmedla ett budskap. ”[Washburn:]But nothing can take the place of a book which you will write yourself” I said to him. [Mussolini:]’Write myself?’ He leaned across his desk and repeated my phrase in amazement”⁴ Självbiografien historiskt betraktad gör på många sätt anspråk på att tala sanning. Sanning är något som alltid lockar läsare. Sanningen är självklart subjektiv vilket inte minst blir tydligt vid läsandet av Mussolinis självbiografi där han framställer sig själv som någon form av semi-gud, något som han ju knappast är ihågkommen som idag.⁵ Hur blir det då med Enquists *Ett Annat Liv*? Vad är det för en självbiografi, egentligen? Frågan är befogad och ges inget lätt svar men just i de svårigheter att bestämma bokens genre fungerar den som ett utmärkt studieexemplar. För att någorlunda kunna komma underfund med *Ett annat livs* syfte, karaktär, sanningshalt etc. måste den placeras i en viss kontext. Mitt mål är att utifrån två noga utvalda teorier kring självbiografins möjligheter och

¹ Per Olov Enquist, *Ett annat liv*, Nordstedts, Stockholm, 2008. I fortsättningen kommer jag i noterna referera till *Ett annat liv* med förkortningen AL.

² Sidonie Smith & Julia Watson, *Reading autobiography: a guide for interpreting life narratives*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001, s. 83 ff.

³ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 3-4.

⁴ Mussolini, Benito, *My autobiography: [Illustr.]*, New York, 1928, s.9

⁵ Med vissa undantag, naturligtvis.

omöjligheter studera *Ett Annat Livs* funktioner och anspråk med fokus på orsak till dess tillblivelse och till vem den riktar sig.

1.1. SYFTE, METOD, FRÅGESTÄLLNING

Oundvikligen har ett ställningstagande då redan gjorts från min sida i det att jag väljer att studera boken utifrån en självbiografisk-teoretisk horisont och inte exempelvis studera den som vore den en roman. Min ingångspunkt stjälp dock inte studien på något sätt eftersom teorin applicerad på *Ett annat liv* kan visa att boken placerar sig inom ramar likaväl som utanför. Mitt mål blir främst att studera bokens självbiografiska aspekter samt att föra en diskussion kring problemet som ligger i kritikernas, Enquists, förlagets och läsarnas olikartade sätt att definiera boken. I diskussionen kring *Ett annat liv* vars genrebetydning det alltså råder meningskiljaktigheter omkring fördjupar jag mig i ämnen som varför Enquist väljer att skriva en självbiografi och varför just *Ett annat liv* blev så omåttligt populär. Jag ämnar undersöka språket i boken för att däri utröna någons sorts representativitet samt titta närmare på bekännelseaspekten. Till slut vill jag sammanfatta teserna kring boken så att mindre förvirring måste råda kring dess varelse.

1.2. MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR

Jag vill göra gällande att urvalsprocessen ingalunda varit ringa. Till sist beslutade jag mig för att använda mig av främst två verk som sekundärlitteratur. Det är av vikt att två, i motsats till en, teorier används eftersom synen på självbiografi kan skilja sig avsevärt från teoretiker till teoretiker. Hade fler teorier används hade ett bredare spektrum upprättats men det hade även medfört risken av sporadiskhet och eventuell godtycklighet eftersom jag då kunnat välja och vraka fritt bland teorier som skulle appliceras på vilka avsnitt i *Ett annat liv*. Den första, John Sturrocks *The Language of Autobiography*⁶ (1993), finner jag lämplig eftersom den går igenom 23 mycket välkända självbiografier och söker efter gemensamma nämnare. Sturrock undersöker språket i sina undersökningsobjekt men går även in på motiv och underliggande syfte till självbiografiernas tillkomst. Linda Andersons *Autobiography*⁷ (2001) blir nästa referenspunkt och hos henne finns också en aspekt av språkutredning, främst hur språket används från författares håll i förhållande till vem de skriver till. Hon inspekterar även

⁶ Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993

⁷

moderns roll till självbiografiska författare vilket blir intressant rörande *Ett annat liv* eftersom modern är mycket av bokens nav.

Först kommer dock en överblick över genren som system och dess betydelse i litteraturvetenskapen göras, detta för att stylta upp en bas. Här använder jag mig av tre verk för att skapa en tredimensionell uppfattning om begreppet. Kamerans hölje avtäckes och så småningom zoomar den mot självbiografien för att redogöra för mångfalden i studiedomänen. Denna djungel kräver ett väl slipat mått av målmedvetenhet för att kunna tillskansas sig något matnyttigt. Här använder jag mig av Sidonie Smiths och Julie Watsons *Reading Autobiography A Guide for Interpreting Life Narratives* (2001) som ger en bra överblick över självbiografins historia och de teorier som cirkulerat kring dess existens.

För att framställa definieringsproblemet använder jag mig främst av svensk dags- och kvällspress. Jag använder mig av *DN*, *SvD*, *Östgöta Correspondenten*, *Aftonbladet* och *Expressen*. Vidare tittar jag på den brittiska tidningen *The Independents* recenssion samt på en recension av en amerikansk professor i litteraturvetenskap för att raskt undersöka om de väljer att se på dilemmat på annat sätt än det svenska. Förlagets syn på boken delges i kombination med Enquists uttalanden kring ”vad det är för en bok”.

En intressant konflikt ligger i att Enquist bedyrat att han talat hundra procent sanning, men samtidigt blivit beskylld för plagiat, sanning eller osanning lämnar jag utanför denna uppsats eftersom risken blir för stor för spekulation.^{8,9} Jag väljer att inte ställa boken i direkt kontrast till andra självbiografier/självbiografiska texter eftersom detta skulle bli för omfattande men de teorier jag kommer använda tillämpar i sin tur exempelgivning från annat självbiografiskt material varför en viss indirekt komparation ändå blir möjlig. Intressant hade varit att exempelvis studera *Ett annat liv* i förhållande till andra självbiografier/självbiografiska verk för att skapa en bredare överblick. Intressant hade varit att placera in den i en större kontext där kanoniserade självbiografier så som

⁸(Pennfåktare saknas) ”Enquists avgörande vändpunkt” (publiceringsdatum oklart) Hämtat från <http://www.corren.se/kultur/bocker/artikel.aspx?articleid=4806364&name=enquists-avgorande-vandpunkt&sbtpg=3> 2012-05-12

⁹ Episoden med gumman vid höjdhoppningen på s. 101 ff. existerar i annan atlets (Richard Dahls) idrottsårskrift. Ljuger han oss rakt i ansiktet och finns det isåfall fog för att ifrågasätta fler av hans verk, som t.ex. *Legionärerna* som ju väckte ett oerhört rabalder och ställde somliga människor i fruktansvärt dålig dager. En dålig dager som de kanske inte alls förtjänade. Det har argumenterats att mången lett påtvingats, av Enquist, nazismens fula tryne i det att han tror ”att flera av de lettiska legionärerna var på nazisternas sida när de i själva verket [...] bara ville ha ett fritt Lettland och tog värning i den tyska armén för att kunna bekämpa Sovjetunionen” (Valdemar Möller, ”Det brutna kontraktet”, Karlstad, 2009 s. 22)

Augustinus, Rousseaus, Darwins, Sartres etc. innefattades mot en kontrast i dagens kändissjälvbiografier där förslagsvis Zlatan Ibrahimovic eller Naomi Cambells självbiografier kunnat ingå.

Angående *Ett annat liv* blir jag tvungen att begränsa nedslag i boken till följd av de ramar som existerar kring storlek på C-uppsats. Jag skall dock göra mitt yttersta för att i *Ett annat liv* finna utdrag som kan agera ställföreträdare för ett brett spektrum text så att bokens essens kan urskiljas och därigenom bana väg för en godtagbar analys.

1.3 FORSKNINGSOÖVERSIKT

Rikedom råder rörande teorier kring studiet av självbiografiska verk. Det tjänar inget syfte att här mekaniskt räkna upp dem men för en bra historisk överblick kan jag rekommendera Sidonie Smiths och Julie Watsons redan nämnda *Reading Autobiography A Guide for Interpreting Life Narratives* (2001), som skapar en lätthanterlig överblick. Några namn som förtjänar att nämnas är likafullt fransmannen Philip Lejeune och hans *Le Pacte autobiographique* (1975) och Paul de Man med sin *Autobiography as De-facement* (1979) vars storhet och inflytande märks i att det idag i praktiken nästan inte går att läsa en teoretisk skrift om självbiografi utan att de nämns. Jag hade självklart kunnat använda mig av dessa herrars teorier men med tanke på att deras läror redan är vedertagna är de i mångt och mycket inkorporerade i både Andersons och Sturrocks teorier. Dessutom är det inget som säger att de två förstnämndas teorier skall utöva monopol vid studiet av självbiografier, och ny forskning kommer ständigt på området. De böcker jag valt som huvudhjälp vid denna studie är relativt nya (1993 och 2001) vilket gör att en viss färskhet infinner sig. Vidare finns en studie vid namn ”Tänk om man fört oss bakom ljuset – Fakta och fiktion i det Enquistiska författarskapet” av Frans-Zweeds door An Willems som bl.a. studerar *Ett annat liv* och på det sätt som Enquist rör sig mellan fakta och fiktion.¹⁰ Willems använder sig just av Lejeune i mycket av sin studie varför det vore oklokt av mig att göra detsamma, eftersom risken då hade varit större att våra studier erinra om varandra.

Utöver detta finns det oändligt att läsa om Per Olov Enquists person och gedigna karriär. Jag har valt att gräva i Enquists författarskap med hjälp av främst två böcker som jag, om inte

¹⁰ Frans-Zweeds door An Willems ”Tänk om man fört oss bakom ljuset – Fakta och fiktion i det Enquistiska författarskapet”, Gent, 2009, Universiteit Gent, Hämtat från http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/414/953/RUG01-001414953_2010_0001_AC.pdf 2012-05-26

direkt, så indirekt haft nytta av i denna studie. Först *Per Olov Enquist A Critical Study*¹¹ av Ross Shideler som går igenom Enquists verk från början till *Tribadernas Natt* (1975), Eva Ekselius *Andas Fram Mitt Ansikte*¹² har tjänat som språngbräda in i Enquists språk. Detta i förening med åtskilligt lästa intervjuer med och reportage om Enquist har konstruerat en bra övergripande uppfattning.

1.4. DISPOSITION

Först ett avsnitt utgångspunkter där genrebegreppet går igenom. Därefter en närmare titt på självbiografen som genre där vi försöker finna ett begrepp som går att förhålla sig till. Sedan följer en summering av mottagandet av boken i pressen där fokus ligger på hur de väljer att definiera den. Sedemera följer själva analysdelen. Komparationen emellan de två teorierna sker inte inbäddat i analysdelen men stundtals glider de ändå in i varandra. I sammanfattningen skarvas de olika resonemangen mot varandra för att bilda en syntetisk bild av bokens självbiografiska drag.

2. UTGÅNGSPUNKTER

2.1. GENRER: one owes it to oneself not to get mixed up in mixing genres

“GENRES ARE NOT to be mixed. I will not mix genres. I repeat: genres are not to be mixed. I will not mix them.” Så inleds Jacques Derrida mycket tvetydiga “The Law of Genre.”¹³ Yttrandet är mer ett påstående än ett ställningstagande. Senare undersöker han påståendet och finner bl.a. att

genres should not intermix. And if it should happen that they do intermix, by accident or through transgression, by mistake or through a lapse, then this should confirm, since, after all, we are speaking of "mixing," the essential purity of their identity.¹⁴

¹¹ Ross Shideler, *Per Olov Enquist A Critical Study*, Greenwood Press, Westport, 1984

¹² Eva Ekselius, *Andas fram mitt ansikte: om den mytiska och djuppsykologiska strukturen hos Per Olov Enquist*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1996

¹³ Derrida, Jacques, "The Law of Genre, s.55, Hämtat från http://mission17.org/documents/Derrida_LawOfGenre.pdf 2012-05-22

¹⁴ Ibid, s.57

Derrida vill, om jag i all ödmjukhet tillåts tolka texten, vidmakthålla att genreindelning som princip har som funktion att ständigt placera verk i fack så att nya verk kan spränga dessa fack och på så sätt bilda ny litteratur (eller vad det nu gäller). (Det faktum att genrer kan blandas bevisar alltså, enligt Derrida att det finns en sorts genreessens.) Men det är vanskligt att försöka hitta någon konstant punkt att knyta upp begreppet genre på, ändå existerar det och folk förstår, som exempel, att The Beatles inte går att gruppera under 'heavy metal' (nej, inte ens "Helter Skelter" går att placera därunder, min kära läsare). Antoine Compagnon framkastar i sin *Literature, Theory, and Common Sense* följande, i min mening insiktsfulla påstående: "Genre as a literary code, a set of norms, rules of the game, tells the reader how he should approach the text, and so assures his comprehension."¹⁵ Det är först upp till författare och förlag att sätta [genre]etikett på boken. Om de vägrar göra detta, som med *Ett annat liv*, (annat än på så sätt att Enquist sitter besinningslöst självbehärskat på en bak- och framvänd stol och stirrar rätt in i kameran) är det upp till kritikerkåren. Om även denna vägrar (som vi skall se nedan i fråga om *Ett annat liv*) är det upp till mig (och dig). Det där med att uppblanda genrer, som Enquist gjort i många av sina verk, *Boken om Blanche och Marie* (2004), *Legionärerna* (1966), *Musikanternas Uttåg* (1978) för att nämna några, kan ge vinningar på det kommersiella planet vilket ett inlägg på "WritersandArtist.co.uk" registrerat: "my book is currently on three different shelves, on three different floors, of the local Waterstones. Got to be good for visibility..."¹⁶

Vidare så är litterär taxonomi gällande genrer beroende av historicitet; historien omvandlar ständigt de enskilda genrerna vilket "gælder også forholdet mellem genrerne, hvor hele genresystemet på forskellige tidspunkter udsættes for historiske ombrydninger."¹⁷ De bestämmelser som gäller grundar sig i slutändan på ett kontrakt att läsaren läser boken under den genrebeteckning verket ges och de röster som hörts hurra för genrernas upplösning tystas i det bitterljuva faktum(?) att

de historisk eksisterende genrer foreligger som konventioner, som både forfattere, læsere og litteraturforskere forholder sig til. Forfatterne skriver i forlængelse af eksisterende genrekonventioner, viderefører dem, ignorerer dem, bearbejder dem, overskrider, fusionerer eller dekonstruerer dem. *Rygtet om genrernes død er stærkt overdrevet.*¹⁸

¹⁵ Antoine Compagnon, *Literature, Theory, and Common Sense* Princeton, New Jersey, 2004, s. 117

¹⁶ Neil Ansell, Hämtat från <http://www.writersandartists.co.uk/2011/10/how-important-is-genre> 2012-05-22

¹⁷ Artikel i antologi: Leif Söndergaard, "Litterære genrer – levende eller døde?" i *Genrer på kryds og tvaers*, red. Katja Teilmann, Gylling 2004, s. 59

¹⁸ Ibid, s. 68-69

2.2. SJÄLVBIOGRAFI

Om vi då tillåter oss att bli en aning mer specifika och låter ögat fokusera på självbiografen som genre står att finna åsikter som går isär. Självbiografens experter stirrar inte med koherens på genren; nej skelögdhet präglar synen på dess vara/icke vara, möjligheter och omöjligheter. Särskiljandet från romanen (som först måste etableras) går att göra på följande ogenerade sätt:

People often confuse life narrative and fiction. Typically, they call autobiography texts 'novels' though they rarely call novels 'autobiographies'. A life narrative is not a novel, although calling life narrative 'nonfiction', which is often done, confuses rather than resolves the issue. Both the life narrative and the novel share features we ascribe to fictional writing: plot, dialogue, setting, characterization, and so on. Further complicating matters, many contemporary writers are interested in blurring the boundary between life narrative and narration in the first person novel.¹⁹

Detta att som litterärt grepp skriva med genreambivalens tycks alltså prägla vår tid och kanske är det alltså viktigare än någonsin att se de vatten vilka beröra studiet av självbiografi. Vidare har en gräns etablerats/förstärkts i det att man vid korrelation mellan författare och protagonist gällande grundläggande fakta så som födelseår, födelseplats, utbildning etc. tillåts dra slutsatsen att boken ifråga handlar om den med vems hand boken är signerad.²⁰ I slutändan är en självbiografi placeringen av sin egen idé om sig själv i historien.

2.3. BENÄMNING AV *ETT ANNAT LIVS* I PRESSEN

På baksidan av nyutgåvan av P.O. Enquists *Musikanternas Uttåg* (1978) står några korta rader (för att uppmuntra läsaren till vidare läsning av Enquists författarskap) om *Ett annat liv*.²¹ Här går *Ett annat liv* under namnet *memoarbok* medan den i svensk press blev tillskriven en rad andra genrebetäckningar. Det råder följaktligen inte någon homogen uppfattning om huruvida klassificeringen skall göras. *Östgöta Correspondenten* kallar den en "självbiografisk

¹⁹ Smith, Sidonie & Watson, Julia, *Reading autobiography: a guide for interpreting life narratives*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001, s. 7

²⁰ Ibid, s. 10-14

²¹ Enquist, P.O., *Musikanternas Uttåg*, Norstedts, Stockholm, (1978), 2009

berättelse”²², DN omnämner den som ”den självbiografiska”²³ och följande är ett utdrag från SvDs recension av boken:

[e]gentligen är det väl tveksamt om P O Enquists nya bok, *Ett annat liv*, kan betecknas som ”sakprosa”. Ett slags självbiografi är den onekligen men ofullständig, tvetydig och full av luckor. Mest liknar den en utvecklingsroman i tre akter.²⁴

Vidare är *Expressens* Eva Ström konfunderad över hur hon ska sortera boken. Hon skriver följande ”[t]ill en början tror jag att P O Enquists *Ett annat liv* är en traditionell memoarbok av det slag något äldre framgångsrika män förgyller sina dagar med. Jag har fel.”²⁵ Hon luktar på boken men lyckas inte placera lukt med fack i hjärnan och avböjer att kategorisera boken mer än i proklamerandet att den inte är en ”traditionell memoarbok”. Hon avslutar sin recension med att extrahera temat om att ”det finns en inre kärna i varje människa som man aldrig får krossa”.²⁶ Eftersom åsikterna i Sverige ter sig motsättningsfulla går jag utomlands. Jag finner en recension på *The Independents* webbsida. Här kallar de den utan förbehåll ”an autobiography”²⁷ Men vid nästa nedslag, närmare bestämt hos Ross Shideler amerikansk professor vid University of California på Skandinavisk litteratur, och författare av den charmanta studien *Per Olov Enquist A Critical Study*, finner vi att även han har svårt för placerandet av *Ett annat liv* i litterär genre. Han inleder sin recension av *Ett annat liv* med frasen ”[w]hen is an autobiography a novel” vilket utan tvekan är en av frågorna som föds vid läsandet av Enquists bok.²⁸

²²(Okänd skribent), ”Enquists avgörande vändpunkt”, Publiceringsdatum oklart, Hämtat från:

<http://www.corren.se/kultur/bocker/artikel.aspx?articleId=4806364>

²³Jan Eklund, ”Varför älskar alla P O Enquists ’Ett annat liv’? Den är överspänd, kitschig och opersonlig”, 2008-12-06. Hämtat från: <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/varfor-alskar-alla-p-o-enquists-ett-annat-liv-den-ar-overspand-kitschig-och-opersonlig> 2012-05-14

²⁴Lars Lönnroth, ”Fascinerande resa mot höjden” 2008-09-15. Hämtat från:

http://www.svd.se/kultur/litteratur/fascinerande-resa-mot-hojden_1722107.svd 2012-05-14

²⁵Eva Ström, ”Per Olov Enquist/Ett annat liv”, Publiceringsdatum ej angivet. Hämtat från

<http://www.expressen.se/kultur/bocker/per-olov-enquist--ett-annat-liv/> 2012-05-14

²⁶Ibid.

²⁷(Skribent okänd), ”Enquist: The multiple lives of a swedish literary giant” 2011-03-20. Hämtat från:

<http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/enquist-the-multiple-lives-of-a-swedish-literary-giant-2247500.html?origin=internalSearch> 2012-05-14

²⁸Ross Shideler, ”Per Olov Enquist, *Ett annat liv* (Another Life)”, 2009-01-01. Hämtat från <http://www.swedishbookreview.com/show-review.php?i=216> 2012-05-23

2.4. BOKEN *ETT ANNAT LIV*

Ett referat kommer här nedan att raskt sammanfatta bokens innehåll och teman. *Ett Annat Liv* börjar med ett avsnitt Enquist valt att kalla ”Utgångspunkter”. Denna del är charmerande rapid men diffus. En vägg av fakta etableras, om än en transparent sådan. Man förstår att protagonisten lyckats slingra sig ur ett spritberoende. Allt mycket oklart men förstås i sitt sammanhang allteftersom man fortskrider i sin läsning. Sedan börjar ”Första delen” som går under epitetet ”OSKULD”. Denna del är helt sonika barndomen och tidiga minnen som kan vara av vikt för berättelsens framtida liv presenteras. Faderns död när protagonisten endast är 6 månader gammal är av vikt. Modern folkskollärarinna och högst aktiv i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. En bit in, närmare bestämt på sida 17 förstås att det är en Enquist vi har att göra med. En redogörelse för byn dvs. Hjoggböle, folket där, samt skiss över protagonistens stamtavla följer.

Att tillägga, och som är av vikt är att boken är skriven i tredje person. Endast en gång skiftar boken från ett ”han” till ett ”jag”, vilket jag återkommer till senare. Han som boken handlar om hava haft en broder som dött vid födseln. (Två år innan egen födsel.) Huvudrollsinnehavaren funderar på om det är han själv som är denne döde, eftersom de blev givna samma namn. Strikt religiös uppfostran, Per Olov Enquist som ur berättarperspektivet är detta ”han” förväntas bli predikant. Livet tar honom dock på en annan resa med nästa stopp i Uppsala. Förädlar där sina litterära kvaliteter och blir samtidigt framgångsrik höjdhoppare. Ger ut sin första bok *Kristallögat* och ”[m]ed tiden skall romanen sälja i totalt 164 exemplar, men det betyder inte så mycket, slår han fast. Inget alls egentligen. Slav under ett kommersiellt tänkande är han inte.”²⁹ Han gifter sig och får barn men relationer med nära och kära återges återhållsamt. Samtidigt får man inblick i Enquists liv och man förstår genom rader som ”[h]an vet inte vad som är han själv” att han är vilsen men sorgfri.³⁰ Blir Socialdemokrat och ger så småningom ut *Legionärerna* som blir hans egentliga genombrott. Uttrycker (okunnigt och naivt) sympati för Pol Pot vilket han givetvis kommer att ångra. Han försvarar sig i boken genom att erkänna sitt misstag men erkänner samtidigt att han ”[k]änner sig innerst inne en smula upprymd över smutskastningen” eftersom han för en stund upplever att ”[h]ans socialdemokratiska tråkighet får plötsligt om inte en guldkant, så kanske en lite blodig accent”.³¹ Denna fas i boken som är ”Andra delen: En starkt upplyst plats” är präglad

²⁹ Per Olov Enquist, *Ett annat liv*, Norstedt, Stockholm, 2008, s. 172

³⁰ Ibid, s. 182

³¹ Ibid, s. 198

av framgång och han växer sig än starkare i den litterära världen med publiceringen av hans *Legionärerna*. Han far runt i Europa och arbetar som journalist först för SvD, sedan Expressen. Han befinner sig många gånger vid centrum för händelser men tudelas, i vad Amerikanska Enquistexperter Ross Shideler identifierat i Enquists tidigare verk som, dilemmat ”of the desire to participate, to be part of (to lie like an embryo in the womb), yet to understand, to observe (to watch the process, the mechanism”³². Han skriver teater och blir mycket lyckosam. Hans pjäs *Tribadernas natt* (en pjäs om Strindbergs enkaktare *Den starkare*) blir småningom uppförd på Broadway och en diskussion förs om vad som gör något till en succé. Enquist får tydligen en bra recension av före detta skribent på *New York Times* men ”det spelar ingen roll för han är inte längre på *New York Times* och det är förbannat orättvist. Orättvist.”³³ Enquist skyller sitt misslyckande utan förbehåll på att ”rätt tidning” inte uppskattade pjäsen. I denna veva börjar det gå upp för läsaren att alkoholismen smyger närmare, inte så mycket i att han dricker onaturligt mycket utan snarare i de prolepser som får läsaren att darrande fortsätta vända blad.

Det närmar sig, han slingrar sig. Angående benjaminficusen: bladen föll beständigt, som en varningsignal, han ignorerade tecknen fullständigt och med överlägsna åtbörder. [---] Han avser att börja skriva på en roman, ännu utan titel, möjligtvis 'Kapten Nemos bibliotek'³⁴

Han befinner sig nu i Danmark men det ska dröja länge än innan *Kapten Nemos bibliotek* blir färdig, han sjunker nämligen nu så sakteliga ner i det träska som vi kallar alkoholism. Han är en orolig själ och börjar hålla i sig kopiösa mängder vin. Han kan fortfarande skriva, under vad han beskriver som ”iskalla morgontimmar”³⁵. Han flyttar med sin danska fru till en ambassadörsvåning i Paris: sprit i alla skåp för danska ambassadens räkning=det eskalerar. Han skriver ännu en pjäs: *I lodjurets timma* innan han fullkomligt kapitulerar för spriten. Nu spränger desperationen igenom och för första gången i boken blir ”han” ”jag”. Distanseringen är för Enquist inte längre möjlig. Han återupplever (i skrivandet av självbiografin) avgrunden och i den kalla skräcken glömmer ”han”. Enquist återgår direkt till tredje person och sedan följer ett fritt fall. Han super sig berusad efter en teaterpremiär i Tyskland av hans *Till Fedra* och vaknar upp i en tågagn i Hamburg några dagar senare. Efter detta intervention från familjehåll och han blir placerad på Huddinge sjukhus för vård enligt minnesotamodellen. Behandling misslyckas eftersom Enquist ”inte ville låta sig krossas, och [...] nu desperat kämpade mot dem som sade sig vilja hjälpa honom”. Han flyr och börjar

³² Ross Shideler, Per Olov Enquist A Critical Study, Greenwood Press, Westport, 1984, s. 57

³³ AL, s. 352

³⁴ AL, s. 390

³⁵ AL, s. 421

dricka igen, blir intagen kort på vårdhem igen, kommer ut och processen är densamma: han dricker igen. Återigen internerad, denna gång på Island. Dör nästintill när han rymmer. Ligger i snön och överväger döden men reser sig och överlever. Till sist vårdhem på Jylland. Han börjar återigen skriva och *kan* fortfarande skriva och ”när han insåg det visste han plötsligt. Han var räddad.”³⁶ Ingen sprit sedan februari 1990 istället flertalet böcker. Han är räddad. Bokens slut är dubbelt i det att Enquist talar direkt till läsaren när han skriver ”och så den här boken, som nu till sist är färdig”³⁷ (med hänsyftning på *Ett annat liv*) för att sedan återgå till år 1990. Med andra ord blir åren mellan 1990-2008 endast en kort summering av de litterära verk han utgett.

3. ANALYS: STURROCK

Att vara sin egen levnadstecknare är inte allför ovanligt. Mången människa för dagbok eller antecknar utförligt sina liv i kalendrar. Klivet härifrån in i självbiografen är ett kliv från mörker in i ljus. Ens liv skickas till allmänheten ut för granskning, en granskning man som författare av självbiografi (bönar och) ber om. För att folk sedan ska intressera sig för självbiografen krävs en viss litterär kvalitet (och vad detta är skall inte härom tvistas, men låt oss enas om att för att folk i allmänhet ska läsa och uppskatta en bok behövs det mer än yttranden som ”idag handlade jag en liter mjölk, det var gott”) i kombination med ett liv som utmärkt sig på något sätt³⁸. Låt säga att du på en fest börjar berätta din levnadshistoria. Hur länge orkar folk lyssna? Inte länge. En berättelse i muntlig form kräver ett rappt och explosivt berättande. Utförliga utläggningar om sig själv passar sig helt enkelt inte; man uppfattas som en egocentrisk människa. I en självbiografi i textuell form är förhållandet däremot det motsatta. Berättar inte författaren i detalj detaljer kring sin skilsmässa eller sin schism med fotbollstränaren lämnas läsaren besviken.³⁹ Mycket av kritiken mot *Ett annat liv* ligger just i detta. Särskilt Jan Eklund går hårt åt boken och noterar att

det inre dramat dominerar. Berättaren gör sig lustig över det då och då. Jag tycker han koketterar. Inte ens fiktiva medel kan dölja att den blygsammaste författaren i

³⁶ AL, s. 526

³⁷ AL, s. 528

³⁸ Visst finns det självbiografier skrivna av ”vanliga människor” också men normen är att människor som utträttat/tror sig ha utträttat något för eftervärlden är de som författar sådana här böcker.

³⁹ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993 s.72 “...the less he dwells on himself, the less we think of him as an autobiographer.”

Sverige tycks ha ett självrättfärdigt ego trist som ett bönehus på landet. Och de som borde vara riktigt nära benämner han aldrig. Det är kusligt.⁴⁰

Han förväntar sig en självbiografi trots att Enquist aldrig riktigt skrivit under på att det är det den är. *Ett annat liv* innehåller dock en rad drag som tvingar in den mot självbiografen hur mycket Enquist än vill avstå från att placera den. John Sturrocks *The Language of Autobiography* går igenom 23 kanoniserade självbiografier från Augustinus till Michael Leiris och uppmärksammar drag som förenar och splittrar dem. Här nedan vägs *Ett annat liv* emot Sturrocks bok för att försöka urskilja gemensamheter och/eller om *Ett annat liv* distansierar sig från genren rent historiskt. Jag ställer *Ett annat liv* mot Sturrocks teorier och inte mot böckerna han använder som exempel.

3.1. P.O. ENQUISTS BARNDOM

Enquist inleder inte *Ett annat liv* i klassiskt självbiografiskt manér. Han nämner några utgångspunkter men inte på så sätt exempelvis Darwin⁴¹ förklarar varför han skriver sin självbiografi. Efter dessa utgångspunkter förankrar han sin person i en historisk kontext vilket inte är norm för självbiografen då ett ”första minne” brukar ha patent på inledningen. Sturrock tydliggör det förnuftsstridiga i att börja med ett första minne eftersom det är ”the very sign of contingency and as such an ironic prelude to the rational narrative which is to follow.”⁴² Här står *Ett annat liv* alltså i polemik med den självbiografiska traditionen och förefaller eventuellt därför mer trovärdig, enligt Sturrocks resonemang. Enquist berättar allmänt om barndomen i en ömsesidig förståelse (läsare och berättare emellan) för att allt är mycket dunkelt eller som Enquist själv skriver ”[t]ecknen mycket oklara”.

3.2 SINGULARITET OCH LITTERÄR BIKT

Sturrocks uppfattning är att sammanlöpandet självbiografier emellan dels ligger i att dess författare

marks him or herself off from other people, as an individual who has come to distinction in life by his or her own efforts and by the exercise of an essentially natural endowment. The autobiographical hero rises and in order to do so breaks

⁴⁰ Jan Eklund, ”Varför älskar alla P O Enquists ’Ett annat liv’? Den är överspänd, kitschig och opersonlig”, 2008-12-06. Hämtat från: <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/varfor-alskar-alla-p-o-enquists-ett-annat-liv-den-ar-overspand-kitschig-och-opersonlig>

⁴¹ Charles Darwin, *Självbiografi*, Pontes, Lysekil, 2001, s. 5 ff.

⁴² John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 25.

ranks with the stage army of the anonymous or that undifferentiated human mass whose members may be assumed to have no story to tell.⁴³

Sartre, 'par exemple', vill med sin *Les Mots* skriva ut sig ur bourgeoisien (och in proletariatet) men som Sturrock anför var den trots sin "savage anti-bourgeois moral [...] the book more than any other which caused Sartre to be awarded the very bourgeois Nobel Prize for literature, an award which he refused..."⁴⁴ Som vi märker ligger ett tydligt problem i att man som 'självbiograf' formar sin singularitet; likväl vill man stå som representant för en koherent grupp. (Likadant med Zlatan Ibrahimovic - som i höstas ederade sin självbiografi - vars betydelse för Rosengård är stor, men är han som multimiljonär och utan boning i vare sig Rosengård, Malmö eller Sverige, verkligen rätt man att "företräda" Rosengård?⁴⁵) Enquist stöper sig i en unik roll; han är bondpojken från västerbotten som flyttar till Uppsala. Han är höjdhopparen med litterära ambitioner. Han är kulturpersonligheten med ett oförfalskat sportintresse. Han tycks inte passa in och märker "plötsligt [att han] visar sig ha så många fiender. *Så många!* [...] Några tycker genuint illa om honom."⁴⁶ Självkligt får man ovänner som journalist och politisk debattör och det Enquist tycks förbise är att han är, och har varit en längre tid, en av Sveriges mest populära/ansedda författare.

Denna känsla av att folk missuppfattat hans person är ett drag som författare till självbiografier fastnat vid, de vill förklara sin version av svunna skeenden. Kanske vill de fylla ett gap innan det är försent och det faller på någon annans lott.⁴⁷ Självbiografen blir ett forum där författaren "is free to conspire against the circumstances which he believes have conspired against him: the 'plot' of his autobiography is also a counterplot."⁴⁸ Enquist försvarar sig mot klander från kritikerhåll och mest brännande blir det kring den kommentar han yttrar 1975 om utrymmanden av Phnom Penh. En lucka har existerat vad gäller Enquists liv, en förklaring saknas till varför när allt till en början "går så bra" förmås förbytas till ett "sedan går det mycket illa".⁴⁹ Det är på bokens baksida dessa ord formulerats och som läsare förväntas man äntligen (!) få svar, men på bokens 530 sidor ges inget svar. Sturrock identifierar liknande problem i Edward Gibbons *Memoirs of My Own Life*; "He enjoys playing the confessional game, while revealing rather little" vilket går i

⁴³ Ibid, s. 289

⁴⁴ Ibid, s. 245

⁴⁵ För vidare läsning om Zlatan som representant för Rosengård och hans klassresa som: "hyllas som inspiration för människor som delar hans bakgrund." Men, [skriver Malena Johansson] som Strömquist är inne på, man kan inte lösa fattigdomen genom en miljon individuella klassresor." Malena Johansson, Eurosport http://www.eurosport.se/il-calcio-al-corso_blog100/fotboll-ar-inte-politik_post1007113/blogpostfull.shtml

⁴⁶ AL, s. 198

⁴⁷ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993 s. 13

⁴⁸ Ibid, s. 50

⁴⁹ AL, baksida.

enlighet med Enquists verk.⁵⁰ Han spelar spelet och lägger fram sig i dålig dager, eventuellt är det i ren psykologisk bemärkelse han vill förmåla för oss alla, likt en litterär bikt, om sitt alkoholhelvete.⁵¹ Vad gäller s.k. ”Confessions” finns det som bekant en tradition i den självbiografiska sfären av sådana och nog måste även Enquists *Ett annat liv* kunna sägas tillhöra den. Vi känner dock till hans alkoholmissbruk redan innan vi öppnar boken men boken förklarar och ger nya fakta kring när han drack, hur mycket och hur det kom ut över hans skrivande, men som sagt var inga, utlägg om varför. Det finns självklart svårigheter i att fastställa varför någon blir alkoholist men det är inte häri problemet ligger. Problemet består i att boken bygger upp, först genom den korta texten på baksidan och sedan successivt genom boken, en antecipation att området ska beröras. Istället får man en redogörelse för hur en människa oberäkneligt farit hit och dit.

3.3. OMVÄNDELSE

Låt oss gå vidare och istället titta närmare på ’Omvändelsen’ som komponent i den självbiografiska beskrivningen. Att Enquist genomgår en form av omvändelse går inte att ta miste på. En resa först in i spritens land men sedan en process som räddar honom därur. Sturrock ser ’berättelsen om omvändelsen’ som förenat med självbiografins väsen; ett drag han identifierar i flertalet av sina studieobjekt.⁵² Vad gäller Enquists ’frälsning’ från alkoholen blir den en pånyttfödelse. Han sammanfattar sin metamorfos på följande sätt: ”Ett annat liv. Och en annan människa. Med samma namn.”⁵³ Han förstår att han är räddad från alkoholismen till ett liv utan alkoholhaltiga drycker och det är resan mot nykterheten som är temat som upprätthåller dramatiken i, åtminstone andra halvan av *Ett annat liv*. Den självbiografiska flaggan svajar sett ur detta perspektiv högt i vinden och klart att konstatera är att *Ett annat liv* har Enquists alkoholism att tacka för *sitt* liv. Den självbiografiska författaren tenderar enligt Sturrock att ha en berättelse där protagonisten vänder ifrån samhället ”in a protracted if necessarily intermittent withdrawal into the self, subsequently to turn back towards society...” Nog är det en sådan resa Enquist gör, särskilt scenerna tillsammans med

⁵⁰ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993 s. 124

⁵¹ Mary Evans, *Missing Persons The impossibility of auto/biography*, Routledge, London, 1999, s. 13 ff. Litteraturteoretikern Mary Evans har dragit slutsatsen att självbiografien som bikt bl.a. har tvingats fram som resultat av protestantismens avsaknad av denna ritual. Självbiografien som konstart är vanligare i protestantistiska Europa än i de katolska delarna, om samband finns låter jag vara osagt.

⁵² John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 289 “A notion I have found myself coming back to time and again in these pages is that of the ‘turn’, to refer to some dramatic reorientation of the life being narrated.[---] They serve to enhance and accelerate the tempo of the life-process.”

⁵³ AL, s. 481

sin katt August, ”instängd” i en lägenhet i Paris skapar bilden av en man som alltmer distansierar sig från verkligheten. Valet att avskärma sig är hans och besökare av ”berömda ansikten stör”.⁵⁴ Resan är inåtvänd och målet är någon form av förklaring till den ”situation av svår nöd och utsatthet” han befinner sig i.⁵⁵

På samma sätt som detta är färden ifrån ett interagerande med världen får inte glömmas bort att resan i bokens första hälft är den motsatta och närmar sig Bildungsromanen sett till Enquists behov av att forma ett fritt tänkande, som i realiteten är emancipationen från sin strikt religiösa bakgrund. Som vi märker bygger Enquist upp sig själv till avsevärda proportioner, han blir bl. a. utnämnd till ledamot i det av Olof Palme skapade Kulturrådet ”som skall göra en grundläggande genomgång av svensk kulturpolitik, och i själva verket lägga grunden till 1974 års stora – och kulturradikala! – reform som nästan oförändrad skulle dominera långt in i nästa millenium.”⁵⁶ Enquist cementerar en bild av sig själv som prominent aktör på den kulturella/politiska scenen och etablerar på något sätt en paradox i det att han hyllar sitt ”föregående liv” samtidigt som han till viss del har för avsikt att slå sönder det i ingången i det som han kallar sitt andra, nya liv. Enligt Sturrock finns ett samband att utröna mellan företeelsen hos ”individuals who have broken with one milieu and entered another” och att de i görandet av detta också ”have affirmed their extreme individuality”.⁵⁷ Han fortsätter längre än så och påstår att ”[t]hey use their conspicuousness as the subject of their narrative constantly to differentiate themselves from others”.⁵⁸ Om vi applicerar denna tes på *Ett annat liv* märker vi att mycket av boken går ut på att upprätta en unik karaktär som egentligen endast på ett område identifierar sig med massan, nämligen i socialdemokratin. Samtidigt är det som intellektuell ”lite genant” och ”inte särskilt roligt att vara maktens rövslickare” och Enquist kommer fram till att den socialdemokratiska församlingen ”var misstänksam mot poetnaturer”.⁵⁹ Även här är han alltså en avvikare och kallar sig senare i boken ”ett exotiskt fenomen” i egenskap av ”intellektuell socialdemokrat”.⁶⁰

⁵⁴ AL, s. 427

⁵⁵ AL, s. 418

⁵⁶ AL, s. 192

⁵⁷ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 290.

⁵⁸ Ibid, s. 290

⁵⁹ AL, s. 194

⁶⁰ AL, s. 262

3.4. ÄNDAMÅL

Nästa hållplats som Sturrock uppehåller sig vid är varför någon tar sig för att skriva en självbiografi. Han åvägbringar tanken att [t]he autobiographer writes in order to be received whole by those who read him; and the Common Reader at least reads autobiography in order to grasp the author as a whole”.⁶¹ *Ett annat liv*, blev som tidigare påpekats mottagen med föreställningen om att den var en självbiografi. Detta fullt förståeligt. Släng ett getöga på bokens omslag och misstanken föder sig själv direkt att detta rör sig om en självbiografi eftersom Enquist pryder framsidan. Enquist säger dock om boken

Det är inte mina memoarer. Jag har alltid tyckt att memoarer är pretentiösa och har sagt mig att några sådana ska jag då aldrig skriva. Och så hatar jag när någon till exempel träder ut ur garderoben med en sådan här historia i kvällspressen.⁶²

Han ”hatar” när någon annan förtäljer om sitt missbruk i en kort artikel i kvällspressen men anser sig själv befogad att ge ut en 500 sidor lång bok där drygt 1/3 direkt behandlar hans alkoholism. Varför han gör ett sådant uttalande går endast att spekulera i. Nordstedts marknadsför på sin hemsida boken som just en ”memoarbok” och när Enquist inte längre finns till hands för att neget ett sådant påstående är det högst troligt att det är så den i framtiden kommer att läsas (och redan läses som).⁶³

Med tanke på den utförliga genomgång av Enquists levnadsverk som *Ett annat liv* tar sig för kan boken betraktas som en möjlighet för Enquist att marknadsföra sina tidigare böcker. Vilket i sådant fall inte är en ny företeelse gällande självbiografien. Enligt Sturrock kan en sådan strategi ”set an acclaimed public achievement into its hitherto unknown private context” och konstnären kan “use autobiography to tell numerous, cumulative stories of how various of his works, both large and small, came to be first commissioned, then designed by him, then made and finally admired”.⁶⁴ Enquist marknadsför sitt varumärke och det är måhända inte en slump att så många av hans tidigare verk nyutgavs åren efter *Ett annat liv*.⁶⁵ Särskild *Legionärerna* som utgavs 1968 och propellerade Enquist till strålkastarljuset behandlas i *Ett annat liv*. Enquist dammar av ett gammalt spörsmål som det aldrig riktigt uppstått konsensus

⁶¹ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 288-289

⁶² Nina Solomin, “Intervju P O Enquist, Publiceringsdatum: okänt. Hämtat från <http://www.vi-tidningen.se/interjvu-po-enquist/> 2012-05-22

⁶³ http://www.norstedts.se/bocker/utgiven/2008/Host/enquist_per-olov-ett_annat_liv-inbunden/

⁶⁴ John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 69

⁶⁵ Kaptan Nemos bibliotek, boken som enligt *Ett annat liv* för Enquist ut ur spriten och därför spelar en viktig roll, gavs ut i ny pocket bara 2 månader efter *Ett annat liv*. Nordstedts, Hämtat från http://www.norstedts.se/bocker/utgiven/2008/Host/enquist_per-olov-ett_annat_liv-inbunden/ 2012-05-23

kring. Han försäkras sig samtidigt om sitt anseendes fortsatta varande genom att för en yngre publik visa på meriter de möjligen vara omedvetna om. Enquist ändamål med *Ett annat liv* förefaller ändock oklart och glädjen som Enquist finner i sitt skrivande är kanske motiv nog för honom. Genom att inte ge den namnet självbiografi undgår Enquist problemet som Sturrock identifierar i att "[a]utobiographers need an excuse for indulging to the extent that they do in self-advertisement" och bevekelsegrunden för bokens tillkomst (ur Enquists perspektiv) blir densamma som den för en roman.⁶⁶

4. ANALYS: LINDA ANDERSON

Vi skiftar varsamt fokus och vänder oss till Linda Andersons och hennes *Autobiography* där hon bl.a. undersöker språket och dess funktion i självbiografi. Språkbruk kan betyda synnerligen mycket för vem/vilka självbiografen ska stå som representant för. I Zora Neale Hurstons självbiografi *Dust Tracks on a Road* som statuerar exempel finner Anderson följande:

[h]urston also refuses to be placed linguistically: she moves across different 'languages', the universalizing language of standard English, an anthropological 'scientific' language, a highly metaphoric language and the folksy language of black oral tradition.⁶⁷

Enquist språk är i *Ett Annat Liv* (och i tidigare verk) synnerligen brett (precis som hos Hurston) något som Jan Eklund konfirmerar i sin redan nämnda recension av boken. Han skriver "[o]ch språket! Få kan som Enquist blanda korta meningar och ålderdomliga uttryck utan att det känns falskt."⁶⁸ Ja är det något Enquist bemästrar så är det väl just förmågan att skifta mellan högt och lågt, språk beträffat. Eklund fortsätter: "[e]n sällsam blandning detta: kvällstidningens moderna direktet och frikyrkans puritanska eld."⁶⁹ Ett bredare språk genererar en mer utbredd potential att nå fler läsare – kan sägas representera en bred folkgrupp; Enquists språks vingar breder ut sig och omfamnar en mängd människor. Vilka är det då Enquist står som representant för; vilka har utsett honom till representant? Anderson föreslår att

⁶⁶John Sturrock, *The Language of Autobiography*, Cambridge, 1993, s. 7

⁶⁷Linda Anderson, *Autobiography*, Routledge, London, 2001, s. 107

⁶⁸Jan Eklund, "Varför älskar alla P O Enquists 'Ett annat liv'? Den är överspänd, kitschig och opersonlig", 2008-12-06. Hämtat från: <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/varfor-alskar-alla-p-o-enquists-ett-annat-liv-den-ar-overspand-kitschig-och-opersonlig>

⁶⁹Ibid, dvs. Eklund

[a]n objective critical stance which 'claims to speak for everyone' has, [...] been exclusive and has disenfranchised alternative points of view. Such 'masterly' discourses, which critics either mimicked or were silenced by, masked an ideological investment in 'white patriarchal law'.⁷⁰

Utifrån den här vinkeln är Enquists succé (som ju *Ett annat liv* blev, med Augustpriset som kronan på verket) ett resultat av samhällets godkännande och gillande av levnadsteckningar av äldre vita män. En parallel går att dra till Sturrocks bok som av sina 23 studieobjekt endast studerar två verk av kvinnliga författare! Intressant, och som vi aldrig kommer att få veta, är hur, om protagonisten i *Ett annat liv* varit kvinna, boken mottagits. Hur hade kritikerkåren sett på protagonistens förhållande till sina barn. Jag vill inte dra några förhastade slutsatser men en större stämpel av oansvarsfullhet hade möjligtvis ansatt protagonisten om denne innehaft ett kvinnligt kön. Enquist riktar ytterst lite uppmärksamhet till sina barn i boken; skrivandet är första prioritet för att framledes tappa förarsätet till Bacchus. I början av sin litterära karriär ligger den nyfödde sonen i ”en korg som han placerar under sitt skrivbord. [...] Om pojken vaknar och skriker tar han av sig strumpan på höger fot och sticker den nakna foten ner i korgen”.⁷¹ Senare konstaterar Enquist i klingande ärlighet med en uns av ironi (?) att sonen är ”nästan lika betydelsefull som debutverket.”⁷²

Vidare kan man spekulera i om den skam som kan komma i anslutning med excessivt drickande gjort det svårare för en kvinna att 'komma ut' med en sådan här livsberättelse. Enquist gör själv anmärkningen i en något korthuggen analys att ”[d]et var ju värst för kvinnorna som fastnat i skiten. Skammen tycktes dubbel. Det sa dom i alla fall.”⁷³ Han antecknar företeelsen men gräver inte djupare i varför det kan vara så; han elaborerar inte kring ifall det t.ex har att göra med samhällets struktur som konstruerar en större skuldbörda för kvinnor-i-alkoholen än för män.

⁷⁰ Linda Anderson, *Autobiography*, Routledge, London, 2001, s. 123

⁷¹ AL, s. 165

⁷² AL, s. 172

⁷³ AL, s. 522

4.1. MODERNS ROLL

Anderson finner andra detaljer rörande självbiografin som kan vara intressanta för studiet av *Ett annat liv*. Modern spelar i hennes undersökningsobjekt⁷⁴ en stor roll och med utgångspunkt i Roland Barthes *Barthes by Barthes* kommer hon fram till frågan "[d]rawn back into mournful relationships with his mother Barthes writes autobiographically, but is there a necessary relationship between autobiography and the maternal?"⁷⁵ För det första kan det naturligtvis underlätta att skriva om prekära belägenheter om personerna impliqué är hädangångna. Enquists moder framställs som blid och kärleksfull men även tämligen inskränkt. Enquist blir likväl på något sätt en talesperson för moderns levnadsöde; han talar för någon som aldrig fick möjlighet att skriva.

Men modern? Anteckningarna från seminariet i Umeå är fyllda av ambitiösa texter, den längsta om en finlandssvensk sjuksköterska som gjorde gott i de finländska fångelserna [...] vars namn var Mathilda Wrede. Denna är en förebild. I Bureå Folkskola var modern, vars namn var Maria [...] bäst i klassen och bestämde sig vid tolv års ålder för att bli lärarinna. [...] När hon var färdig efter fyra år hade hon en skuld på 9 600 svenska kronor. [...] Mathilda Wrede hade tagit sig samman och i tron på sin Frälsare trots umbäranden och fador kämpat sig igenom livet. Det var innebörden i uppsatsen. Inte ett stavfel.⁷⁶

Enquist förmäler Majas levnadsöde, ett levnadsöde som annars saknat språkrör. Han återkommer ständigt till hur modern format honom men bokens första tredjedel är även en ständig frigörelsekamp. Enquist undrar "[v]arför värjer hans sig också mot modern? Denna begynnande motspänstighet! Han betraktar sig själv genom henne, och börjar ifrågasätta."⁷⁷ Hans första liv domineras av modersgestalten som tycks kväva honom och skammen över att inte vara henne till lags skall lägga sig som en hinna över honom. Han plågas av den syndamedvetenhet som inpräntats i honom och förklarar lösgörandet som en mycket smärtsam process, som en kalvande ko, ja "[k]alven kommer inte ut, det gör ont och han surnar ofta till på ett obegripligt sätt. Modern förstår intet."⁷⁸ Han letar efter en motvikt till denna fromhet och vänder sig då till sin döde far som allt är mycket oklart kring. En kristen, visserligen, men med en bakgrund som "spritare". Enquist misstänker att det budskap fadern lämnat i en bibel: "Per-Ola, bli en präst, men en riktig sådan, ej

⁷⁴ Linda Anderson, *Autobiography*, Routledge, London, 2001, s. 113 "It is worth noting briefly that, in all three of the autobiographies by women that we have looked at, the mother's death forms a central moment. As we have seen in the previous chapter, when looking at autobiographical text by Barthes and Derrida, the mother's death may have a particular significance for the writing of autobiography."

⁷⁵ Ibid, s.79

⁷⁶ AL, s. 46

⁷⁷ AL, s. 99

⁷⁸ AL, s. 105

någon bröpräst” är starkt influerat av hans mor.⁷⁹ Skammen som är förenad med modern spelar en avgörande roll för bokens intrig. Om vi knyter an till frågan kring representation tycks vi finna att boken i mångt och mycket ger en inblick i en sammanslutning som annars distansierar sig från världen och det därför råder en viss misstänksamhet mot, nämligen frikyrkosfären. I de närmast sektlika förhållanden Enquist växt upp ges nu en inblick vilket väcker fascination. Fascination över enkelspåriheten som står sida vid sida med en intention att göra gott och leva i harmoni med Herren Gud fader. Modern står som symbol för allt detta och Enquist bryter sig visserligen loss men blir aldrig kvitt den skuld som är förenad med frigörelsen. I Enquists generation finns många med en bakgrund i eller med någon form av relation till frikyrkorörelser vare sig det gäller en direkt förbindelse eller indirekt via scouter, körer, Ungdomens Nykterhetsförbund (som Enquist är ordförande för). Om generationen innan Per Olov Enquists dvs. Maja Enquists etablerade en värdegrund baserad på gamla väckelseideal som till viss mån korruperade det kritiska tänkandet föll det på Enquists generation att genomskåda intolerans och ensidighet.⁸⁰ Om Maja Enquists biografi får stå som exempel för kristendomens markvinningar under 1900-talets första hälft blir – resonemanget draget till sin spets – *Ett annat liv*, i viss bemärkelse, boken om Sveriges sekularisering.

4.2. TRAUMA

Likt redan konstaterats är *Ett annat liv* på många sätt en bekännelse och i Andersons avslutande del berör hon också ämnet men från en annan vinkel än Sturrock. Anderson för en diskussion kring ”autobiography as a form of witnessing which ‘matters to others’.⁸¹ Anderson drar dock en linje mellan bekännelsen (confession) och vittnesbördet (testimony) i det att ”the speaker and the listener in a shared project to recover ‘something the speaking subject is not – and cannot be – in possession of’” I det tredje person singular som boken berättas inviger Enquist oss i akten att tillsammans med honom betrakta hans forna jag. Eftersom han aldrig kan återgå till den person som boken handlar om, dvs. alkoholisten Enquist, försöker han genom att vända sig till läsaren tillsammans med denne skapa bilden Enquist. En resa inåt men samtidigt utåt i sökande

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Jag vill inte ge mig in på en teologisk diskussion här och är medveten om att jag själv i mitt uttalande blir en aning ensidig, till mitt försvar kan sägas att *Ett annat liv* utan tvekan förkunnar en bild av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen som trångsint.

⁸¹ Anderson, *Autobiography*, Routledge, London, 2001, s. 127

efter mysteriet som den forna människan, den forna Per Olov Enquist, nu är. Han gräver i sig själv men genom att göra grävandet i öppet ljus skänks betraktaren en spade och tillsammans avverkar de skikt efter skikt i jakt på det Enquistska liket. Tredje perspektivet i självbiografi kan förstås som ett uttryck för författarens inbillning att denne är två, och enda sättet för att ta itu med sitt gamla jag är att betrakta sig som någon annan än jaget.⁸² Enquist orkar måhända inte ställa sig i vinden av det förflutna utan distansierar sig genom ett försök till fikionalisering av sig själv. Händelser förknippade med hans alkoholism är trauma-liknande och möjligen icke ännu bearbetade. Den natt när han rymmer från det isländska vårdhemmet är en nära-döden-upplevelse och detaljerna kring denna händelse är förvånansvärt omfattande. Utläggningen om varför han reser sig ur snön är i sin ton närmast skämtsam och det är mycket tveksamt om detta verkligen var de tankar som for genom hans huvud när han låg där i snön och balanserade mellan liv och död. Att han beskriver händelsen på gammelsvenska och att han skämtsamt resonerar kring flyktförsöket som en ”terrängtävling” som måste fullföljas antyder en uns av bortträngning. Anderson menar just detta att ”[t]raumatic history cannot become integrated into the subject’s narrative or history of themselves because it was not fully experienced at the time it happened; nor is it fully comprehended when it is re-enacted in the present.”⁸³

5. SAMMANFATTNING

Som vi har sett innehåller *Ett annat liv* element som grupperar den under genrebetäckningen självbiografi, ja i mångt och mycket är den typisk i det att den är både en bekännelse och en konversion. Men som tidigare konstaterat är genre något som ständigt är i rörelse vilket i praktiken gör det omöjligt att genrebestämma verk. På grund av denna vansklighet har denna studie icke haft som syfte att genrebestämma *Ett annat liv* utan istället har helt sonika studien fokuserat på de *självbiografiska aspekterna* av *Ett annat liv* och hur Enquist som författare av självbiografiskt material i *Ett annat liv* har gått till väga i användandet av självbiografiska metoder och tekniker.

⁸² Sidonie Smith & Julia Watson, *Reading autobiography: a guide for interpreting life narratives*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001, s. 185

⁸³ Linda Anderson, *Autobiography*, Routledge, London, 2001, s. 128

Det är i sanning underbart att läsa en berättelse om någon som lyckats ta sig ur spritens snärjor och sympati väcks för Enquist vid läsandet av boken men samtidigt smyger sig en känsla av ”finns det inte viktigare saker att skriva och läsa om?”. Enquist bjuder oss en bok som inte är outhärlig men som ändå lyckas fånga oss och få oss att känna medlidande. Detta mycket tack vare det vackra språk han svänger sig med och det faktum att han framställer sig *så ödmjuk* (och snäll) *och ändå så olycksdrabbad*. Perspektivet i tredje person förminskar känslan av att detta är en bok som hängivet förkovrar sig i Enquist själv. Och hur mycket Enquist än envetet vägrar kalla den en självbiografi eftersom detta skulle strida mot hans idé om sig själv som blygsam måste vi ändå våga ta steget och läsa den som en sådan.

Enquist sa i en intervju till aftonbladet att “människor kommer läsa min bok [i och med vinsten av Augustpriset] och det är viktigt”, vilket givetvis går att tvista om.⁸⁴ Är det viktigt att vår generation läser denna bok, är det viktigt att framtida generationer läser denna bok om en alkoholiserad författare (och om honom endast, alla andra människor förutom modern, är ju på sin höjd statister,) som lyckas ta sig ur spriten och sedan fortsätter skriva böcker?

Som vi har kommit fram till råder det en del oklarheter kring vilka *Ett annat liv* talar till och vilka som den kan anses stå som representant för. Det kan uteslutas att boken är en inblick i en typisk alkoholists liv eftersom Enquist varit mycket privilegierad (vad gäller tilldelningen av platser på vårdhem och det faktum att han som författare till många verk aldrig *mist sitt jobb*) och i egenskap av sin ställning haft en få alkoholister förunnad möjlighet att till slut ta sig ur sitt missbruk. Med tanke på säljarsiffror är det onekligen många som uppskattat boken. Dess universella teman på uppgång och fall, succé och misslyckande, glädje och sorg, gör att den talar till många människor samtidigt som Enquist är expert på att ackompanjera en textuell orkester som spelar på människors förmåga att känna medlidande. I tider då antipati tar sig uttryck i samhället i form av individer som Peter Mangs och Anders Behring Breivik är det kanske inte fel, trots allt, med böcker som spelar på och väcker vår medmänsklighet. Att den i grunden handlar om människans inre oförstörbara kärna (som Expressens Eva Ström menar) kan dock diskuteras då den den ”kärna” som är Enquist endast med nöd och näppe undergår sin implosion.

⁸⁴ Johannes Heuman, ”-Nästa gång har jag rullstol” 2008-11-25 Hämtat från

<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article11575530.ab> 2012-05-25

Enquist, så som han lägger fram sitt liv/berättelse, glider egentligen bara hit och dit utan att förklara varför. Boken är således en berättelse om en författare som blivit framgångsrik och sedan börjat supa för att sedan ta sig ur missbruket. Somligt i boken lämnar mer att önska. När man seglar så nära begreppet ångest, som ju Enquist i *Ett annat liv* gör ropar man som läsare efter en mer djupgående analys av den ångest som är uppsåtet till drickandet. Enquist behandlar de medel som lyckas dämpa ångesten dvs. skrivandet och alkoholen men detta blir endast som att köra som vanligt folk gör mest dvs. runt runt i rondellen – få är det som istället kraschar rakt in i mitten och träffar hjärtat. Varför undviker Enquist detta? Processen tycks helt enkelt för smärtsam. Enquist medger att somliga saker är för honom omöjliga: ”Han hade många att tacka för mycket. Han gör det inte. Han tror, eller vet, att börjar han tacka är han förlorad.”⁸⁵ Enquist undviker smärtpunkterna på en rad vis och det mest uppenbara är skrivandet i tredje person. Ett grepp som även, än så länge, tillåter Enquists orediga syn på *Ett annat liv* där han enträget vägrar placera boken i genre. Att Enquist inte tagit ställning och att boken inte på omslag eller baksida befäster den som självbiografi kan ha förvirrat kritikerna ytterligare. Som vi sett marknadsförs den dock av Nordstedts som ”memoarbok” vilket nu i kölvattnet efter dess edering kan förväntas bli den betäckning som lever vidare i historien. Beträffande historien så är boken en angelägen insyn i den frikyrkovärld som så starkt präglat Sverige. Sådana pusselbitar som Enquist tillhandahåller är hjälpfulla när denna och framtida generationer vill bilda sig en uppfattning om vårt svenska samhälle, hur värderingar tillkommit och hur de omvärderats. Det är avsnitten som behandlar Enquists moder och barndom som rent självbiografiskt kan bli intressanta för efterkommande släktled, om det samma gäller för berättelsen om en högst privilegerad alkoholist är dock mer osäkert.

⁸⁵ AL, s. 518

6. KÄLLFÖRTECKNING

6.1. TRYCKT MATERIAL

- Anderson, Linda, *Autobiography*, Routledge, London, 2001
- Evans, Mary, *Missing persons: the impossibility of auto/biography*, Routledge, London, 1999
- Campbell, Naomi, *Swan*, 1. pocketuppl., B. Wahlström, Stockholm, 1999
- Compagnon, Antoine, *Literature, theory, and common sense*, Princeton Univ. Press, Princeton, N.J., 2004
- Darwin, Charles, *Självbiografi*, Pontes, Lysekil, 2001
- Enquist, P. O., *Ett annat liv*, [Ny utg.], Norstedt, Stockholm, 2009
- Enquist, P. O., *Musikanternas uttåg*, 2. pocketuppl., Norstedt, Stockholm, 2009
- Ibrahimovic, Zlatan & Lagercrantz, David, *Jag är Zlatan Ibrahimović: min historia*, Bonnier, Stockholm, 2011
- Mussolini, Benito, *My autobiography: [Illustr.]*, New York, 1928
- Möller, Valdemar, "Det brutna kontraktet", Karlstad, 2009 s. 22
- Shideler, Ross, *Per Olov Enquist: a critical study*, Greenwood P., Westport, Conn., 1984
- Smith, Sidonie & Watson, Julia, *Reading autobiography: a guide for interpreting life narratives*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001
- Sturrock, John, *The language of autobiography: studies in the first person singular*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1993
- Teilmann, Katja (red.), *Genrer på kryds og tværs: antologi*, Syddansk Universitetsforlag, Odense, 2004

6.2 OTRYCKT MATERIAL

(Pennfäktare saknas) ”Enquists avgjörande vändpunkt” (publiceringsdatum oklart) Hämtat från <http://www.corren.se/kultur/bocker/artikel.aspx?articleid=4806364&name=enquists-avgorande-vandpunkt&sbtpg=3> 2012-05-12, utskrift i författarens ägo

Frans-Zweeds door An Willems ”Tänk om man fört oss bakom ljuset – Fakta och fiktion i det Enquistiska författarskapet”, Gent, 2009, Universiteit Gent, Hämtat från http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/414/953/RUG01-001414953_2010_0001_AC.pdf 2012-05-26

Derrida, Jacques, ”The Law of Genre, s.55, Hämtat från http://mission17.org/documents/Derrida_LawOfGenre.pdf 2012-05-22

Neil Ansell, Hämtat från <http://www.writersandartists.co.uk/2011/10/how-important-is-genre> 2012-05-22

(Okänd skribent), ”Enquists avgörande vändpunkt”, Publiceringsdatum oklart, Hämtat från: <http://www.corren.se/kultur/bocker/artikel.aspx?articleId=4806364>

Jan Eklund, ”Varför älskar alla P O Enquists ’Ett annat liv’? Den är överspänd, kitschig och opersonlig”, 2008-12-06. Hämtat från: <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/varfor-alskar-alla-p-o-enquists-ett-annat-liv-den-ar-overspand-kitschig-och-opersonlig> 2012-05-14

Lars Lönnroth, ”Fascinerande resa mot höjden” 2008-09-15. Hämtat från: http://www.svd.se/kultur/litteratur/fascinerande-resa-mot-hojden_1722107.svd 2012-05-14

Eva Ström, ”Per Olov Enquist/Ett annat liv”, Publiceringsdatum ej angivet. Hämtat från <http://www.expressen.se/kultur/bocker/per-olov-enquist--ett-annat-liv/> 2012-05-14

(Skribent okänd), ”Enquist: The multiple lives of a swedish literary giant” 2011-03-20. Hämtat från: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/enquist-the-multiple-lives-of-a-swedish-literary-giant-2247500.html?origin=internalSearch> 2012-05-14

Ross Shideler, ”Per Olov Enquist, Ett annat liv (Another Life)”, 2009-01-01. Hämtat från <http://www.swedishbookreview.com/show-review.php?i=216> 2012-05-23

Nina Solomin, ”Intervju P O Enquist, Publiceringsdatum: okänt. Hämtat från <http://www.vi-tidningen.se/interjvu-po-enquist/> 2012-05-22

Nordstedts, Hämtat från http://www.nordstedts.se/bocker/utgiven/2008/Host/enquist_per-olov-ett-annat-liv-inbunden/ 2012-05-23

Gun-Britt Sundström, ”Väckelsens läsare förvandlade Sverige”, 2011-02-27, Hämtat från http://www.svd.se/kultur/litteratur/vackelsens-lasare-forvandlade-sverige_5969815.svd 2012-05-25

Johannes Heuman, ”Nästa gång har jag rullstol” 2008-11-25 Hämtat från <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article11575530.ab> 2012-05-25

6.3. YTTERLIGARE NÄMNDA VERK

Enquist, P. O., *Legionärerna: [en roman om baltutlämningen]*, Norstedt, Stockholm, 1968

Enquist, P. O., *Boken om Blanche och Marie: roman*, Norstedt, Stockholm, 2004

Ekselius, Eva, *Andas fram mitt ansikte: om den mytiska och djuppsykologiska strukturen hos Per Olov Enquist*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1996

Sartre, Jean-Paul, *Les mots*, Gallimard, Paris, 1964

Lejeune, Philippe, *On autobiography*, Univ. of Minnesota Press, Minneapolis, 1989